

7. Sen. T. Zheng He's Military Interventions in South Asia (1405–1433). *China and Asia*. 2019. № 1. P. 158-191.

8. The Maritime Defense of China: Ming General Qi Jiguang and Beyond / Ed. by Sim T. Singapore: Springer Nature, 2017. 277 p.

9. Wade G. Southeast Asia in the Ming Shi-lu: An Open Access Resource. *The National University of Singapore E-Press*. October 28, 2025. URL: <http://epress.nus.edu.sg/msl/reign/xuan-de/year-2-month-3-day-2>

10. 明史卷三百〇四 列傳第一百九十二 宦官一 鄭和 金英 王振 曹吉祥 懷恩 汪直 梁芳 何鼎 李廣 蔣琮 劉瑾 張永 谷大用 History of Ming. Vol. 304. *Chinese Notes*. October 28, 2025. URL: <https://chinesenotes.com/mingshi/mingshi304.html>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-585-6-22>

Дубій А. А.

в. о. доцента

Національної музичної академії України

імені П. І. Чайковського

м. Київ, Україна

МУЗИЧНА НУМІЗМАТИКА СТАРОДАВНЬОЇ ІНДІЇ ЯК МОВА САКРАЛЬНИХ СИМВОЛІВ

У культурному просторі Стародавньої Індії музика сприймалася як першооснова буття, як принцип, що передує світові і водночас пронизує його. Мислення давньоіндійських традицій – від ведичної до шиваїтської та ранньобуддійської – трактує звук (*nāda*) не як естетичну категорію, а як космогонічну реальність, з якої розгортається світ [1, с. 108]. Саме тому музичні інструменти в індійській іконографії не є лише предметами мистецтва: вони виконують роль сакральних атрибутів, здатних фіксувати певну форму божественної присутності. Монетні зображення виступають своєрідним «богословським письмом», в якому музичні символи фіксують божественну присутність, що легітимізує політичну владу.

Особливо виразно це проявляється у двох нумізматичних пам'ятках: золотому динарі імператора Канішки I (127–151 pp.) із постаттю **Шиви** (бактрійською *ОНРО*, *Oesho*), що тримає **дамару** (санскр. डमरु, *damaru*, «барабан у формі пісочного годинника») (рис. 1) та золотому динарі імператора Самудрагупти (344–378 pp.), де правитель

зображений у момент гри на стародавній **арковій арфі** (арфоподібний інструмент раннього типу **віни**) (рис. 2). Обидві монети належать до різних епох і різних релігійно-політичних систем, однак об'єднані спільною семіотичною логікою: музика тут несе смисли, що виходять далеко за межі мистецтва.

У шиваїтській традиції дамару постає не просто музичним інструментом, а сакральним знаком первинного акту творення. Ритм його ударів осмислюється як прояв *спанди* (санскр. *स्फन्द*, *spanda*, «вібрація») – космічної пульсації, що лежить в основі динамічної структури буття. Подвійна форма дамару символізує єдність протилежностей, тоді як сам звук інструмента асоціюється з уявленням про першозвук, з якого розгортається світовий порядок. У цьому контексті дамару виступає своєрідною моделлю Всесвіту. Зображення Шиви з інструментом на монеті імператора Канішки I є комплексним посланням, яке поєднує релігійну символіку з політичною декларацією – воно вписує земну владу імператора у вічний космічний ритм, гарантований божеством-творцем. Ця монета слугує мініатюрним сакральним маніфестом, де музика маркує акт сотворіння і легітимізує правління імператора.

Рис. 1. Шива (Оѣро) з дамару (ліворуч згори)

(Індія, Кушанська імперія, золотий динар, Канішка I, 127–151 pp.).
Джерело: Classical Numismatic Group (CNG), Аукціон Triton XXIX, Лот 437.

Рис. 2. Самудрагупта з арковою арфою

(Індія, династія Гупта, золотий динар, Самудрагупта, 344–378 pp. н. е.).
Джерело: Numismatica Ars Classica Zurich, Аукціон 117, Лот 231.

Не менш промовистою є **арфа Самудрагупти**, хоча її семантика має іншу природу. Арфоподібні інструменти, починаючи від давньої **віни** (*vīṇā*) і закінчуючи різновидами вигнутих арф, у традиції Стародавньої Індії були знаковими атрибутами цілої групи божеств і напівбожественних істот. Вони належали **Сарасваті** (санскр. सरस्वती, *Sarasvatī*, «багата водами») – богині мудрості та музики; **Нараді** – небесному рішті (санскр. ऋषि, *ṛṣi*, «провидець, мудрець»), провідникові божественного знання; **Гандгарвам** (санскр. गन्धर्व, *gandharva*, «небесним музикантам») – охоронцям сакральної гармонії. Таким чином, аркова арфа в індійській релігійній уяві не лише інструмент, а й символ доступу до надземного знання, сакрального натхнення, космічної мудрості.

У цьому контексті зображення імператора Самудрагупти з арфою набуває значення, яке значно виходить за межі «музичного портрету». Воно вписує правителя у пантеон сакральних носіїв звуку, натякає на його причетність до божественних сфер і транслює інтелектуальну, майже пророчу функцію монарха. Самудрагупта постає як земний аналог небесного музиканта, як той, хто чує й відтворює космічний лад. Це не просто естетична, а метафізична характеристика правителя.

У гуптській державній ідеології такий образ міг виконувати ще одну функцію – демонструвати, що цар не просто володіє політичною силою, а й є хранителем мудрості, що її традиція пов'язувала з божественним натхненням. У руках Самудрагупти арфа стає знаком богоуподібнення – не в сенсі прямої ідентифікації з певним божеством, а у сенсі належності до сакрального кола тих, хто володіє знанням про космічний порядок. У цьому жесті можна побачити релігійно-політичну програму: правитель є не лише *кшатрієм*-воїном, а й носієм *брахманічної* мудрості, що наближає його до моделі *чакравартіна*¹, володаря, який обертає колесо часу у відповідності з вселенським законом.

Порівняння двох монет дозволяє простежити еволюцію музичної символіки у нумізматиці Стародавньої Індії. У імператора Канішки I музика належить богам і означає космогонічну присутність; у імператора Самудрагупти музика персоналізується, стаючи знаком

¹ **Чакравартін** (санскр. चक्रवर्तिन्, *cakravartin*) – це титул ідеального, праведного монарха в індійських релігіях (індуїзмі, буддизмі та джайнізмі), універсального правителя, чия влада поширюється на весь світ або велику імперію. Термін буквально складається з двох частин: *чакра* (колесо / диск) та *вартін* (той, хто обертає). Таким чином, «чакравартін» означає «той, хто обертає колесо». Це образ правителя, чие могутнє колесо влади (або колісниця) котиться безперешкодно по всій землі, підкоряючи її та встановлюючи порядок і Дхарму (моральний закон).

сакральної природи самого правителя. Цей перехід від божественної музики до музики царя демонструє зміщення у моделі легітимації: від космічного авторитету до внутрішньої мудрості правителя, який сам бере участь у ритуальному відтворенні світового порядку.

У підсумку музична нумізMATика Стародавньої Індії постає як універсальна мова, у якій музичні інструменти виконують роль сакральних маркерів, що одночасно описують космос і владу. Динар Канішки I і динар Самудрагупти є не просто пам'ятками мистецтва чи економічної історії, вони – візуальні фрагменти релігійно-філософського всесвіту, де музика виражає божественну силу, творчу мудрість і політичну легітимність.

Література:

1. Beck G.L. Sonic Theology: Hinduism and Sacred Sound. University of South Carolina Press. 1993. 312 с. URL: <https://books.google.to/books?id=UZeSEAAQBAJ>
2. Rowell, L. Music and Musical Thought in Early India. Chicago : University of Chicago Press, 1992. 414 p. URL: <https://books.google.com.fj/books?id=TuRzvwEACAAJ&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>
3. Релігієзнавчий словник / за ред. А. Колодного і Б. Лобовика. К. : Четверта хвиля, 1996. 392 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-585-6-23>

Індиченко Г. В.

*кандидатка історичних наук, старша дослідниця,
завідувачка відділу історії академічної науки*

Інституту архівознавства

*Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

УЧАСТЬ ВОЛОДИМИРА МИКОЛАЙОВИЧА ГРЕЗЕ У V СЕСІЇ КОНСУЛЬТАТИВНОГО КОМІТЕТУ ЮНЕСКО ПРИ ІНДООКЕАНСЬКОМУ БІОЛОГІЧНОМУ ЦЕНТРІ У 1967 Р.

Наукові зв'язки України з країнами Сходу мають безперервний і сталий розвиток. Аналіз цих зв'язків частково висвітлювався в науковій літературі [1, с. 17–36], проте все ще залишаються лакуни